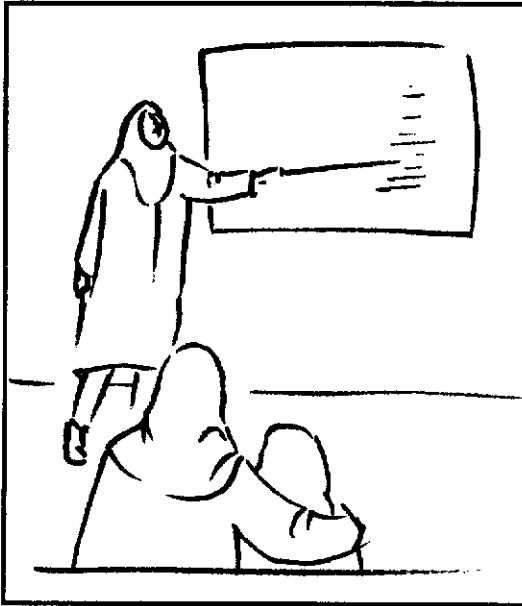

تأثیر آموزش مادران بر توانایی آنان نسبت به حل مسائل رفتاری فرزندان نوجوان دختر شهر اصفهان

سیداحمد احمدی - مریم اسماعیلی

چکیده

تربیت فرزند مهارتی است که مانند هر مهارت دیگری می‌توان آن را آموخت. این تحقیق به بررسی تأثیر آموزش مادران بر توانایی آنان نسبت به حل مسائل رفتاری نوجوانان خود می‌پردازد. فرضیه این تحقیق این است که آموزش مادران بر توانایی آنان نسبت به حل مسائل رفتاری فرزندان نوجوان دختر خود تأثیر دارد. این تحقیق تجربی است و از دو گروه آزمایش و گواه استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق ۶۰ مادر بودند که به صورت تصادفی از مادران دختران مدارس دوره راهنمایی شهر اصفهان انتخاب شدند که ۳۰ نفر در گروه آزمایش و ۳۰ نفر در گروه گواه قرار گرفتند. ابزار تحقیق، پرسشنامه بود که شش مشکل رفتاری و طرز برخورد با آن را بررسی می‌کرد. متغیر مستقل، هشت جلسه آموزشی بود که بر اساس منابع معتبر علمی، طرح ریزی شده بود. تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که آموزش والدین تأثیر مثبت بر رفتار آنان نسبت به حل مسائل رفتاری فرزندان نوجوان دختر دارد و ۲ به دست آمده در سطح یک درصد معنادار بود. آزمون تفاضل میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون در دو گروه گواه و آزمایش نیز معنادار بودن تفاوتها را نشان داد و تأثیر آموزش والدین را تأیید نمود. پرسش از فرزندان نوجوان نیز تغییر رفتار والدین را تأیید می‌کرد.

مقدمه

می‌کنند. پترسون و بنک (۱۹۸۶) نشان دادند که مهمترین نارسایی در مهارتهای والدین عبارت از انضباط ضعیف، سرزنش، تهدید و نق زدن به فرزندان و استفاده زیاد از تنبیه بدنی است. در حالی که تأکید پترسون بر جنبه‌های منفی روابط والدین - فرزندان بود. گاردنر (۱۹۸۷) به هر دو جنبه مثبت و منفی در مطالعات خود درباره فرزندان دشوار توجه نمود. او دریافت که تفاوت بین فرزندان طبیعی و فرزندان دشوار نه فقط در روابط نامطلوب

آموزش والدین از مباحث جدیدی است که مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته است. پترسون (۱۹۸۲) به بررسی الگوهای روابط والدین - فرزندان و اثر آن بر اختلال کرداری فرزندان پرداخت. او نظریه فرایند تخریبی خانوادگی را به عنوان عامل اصلی ایجادکننده اختلال کرداری در فرزندان ارائه داد. پترسون همچنین دریافت که فرزندان دشوار، فرامین منفی مبهم‌تری را دریافت

آنها با مادرانشان نهفته است، بلکه روابط مثبت مانند میزان وقتی که صرف فعالیتهای مثبت می شود را نیز در بر می گیرد.^۱

با توجه به اهمیت خانواده و نقش اساسی والدین در سلامت روانی فرزندان، از دهه ۱۹۶۰ «رفتار درمانگران»، آموزش خانواده را شروع کردند. در آموزش رفتاری والدین فرض بر این است که مشکلات فرزندان به طور عمده ناشی از روابط آنان با والدین است. از این رو آموزش رفتاری والدین پیش نیازی برای اصلاح رفتار فرزندان است. آموزش رفتاری والدین در دو دهه گذشته پیشرفت شایان توجهی داشته است. در کشور ما این موضوع بیشتر در قالب کلیات و به سخنرانیهای پراکنده محدود شده است و روشهای برنامه ریزی شده و مدونی از آموزش والدین بر مبنای نظریه و فرضیه های خاصی آزمایش نشده است.

اگر قرار است آموزش والدین در کشور ما به نتیجه برسد باید اهداف، محتوا و روشهای آموزشی دقیقاً مشخص گردد و برای آن برنامه ریزی منظم و اصولی صورت گیرد تا نتیجه مطلوب حاصل گردد. توجه به آموزش والدین در دوره نوجوانی ممکن است مانع بروز بسیاری از اختلالات رفتاری در این دوره شود. با توجه به اینکه مادر نقش اصلی را در تربیت فرزندان بر عهده دارد، در این تحقیق آموزش مادران مورد نظر قرار گرفته است.

سابقه پژوهش

از آموزش والدین به صورتی موفقیت آمیز برای اصلاح رفتارهای ضد اجتماعی فرزندان استفاده شده است. پترسون (۱۹۹۴) از آموزش رفتاری والدین، برای والدینی که پسران پرخاشگر داشتند استفاده کرد. او نشان داد که آموزش رفتاری والدین به طور متوسط ۶۰ درصد کاهش در رفتار انحرافی در ۷۵ درصد نمونه شده است. هانفز آموزش والدین را بر روی والدین دانش آموزان پیش دبستانی اجرا کرد. تأکید او بر روابط مثبت بین مادر و فرزند

بود. این تحقیق را وبستر، استراتون (۱۹۸۴)، فورهند و مک ماهون (۱۹۸۱) تکرار کردند. آموزش بین ۶ تا ۱۲ جلسه ادامه داشت. بیشتر درمانگران اعتقاد داشتند که آموزش والدین آسانترین و بهترین راه برای درمان پسران از فرزندانی است که مشکلات رفتاری دارند. در این برنامه به والدین برنامه هایی بر اساس یاد دادن انضباط و استفاده از تقویت مثبت ارائه شد.^۲

فریمن و همکاران (۱۹۹۳) در تحقیق خود نشان دادند که آموزش کلاسیک والدین برای رویه رو شدن با فرزندانی که مشکلات رفتاری دارند سودمند بوده است.^۳

تحقیق فرانکل و همکاران نیز با عنوان «تأثیر آموزش مادران در مقابله با مشکلات رفتاری فرزندان» نتایج مثبتی را نشان داد.^۴

تحقیق در مورد آموزش والدین در کشور ما محدود است. بر اساس یافته بیگلو (۱۳۷۴) والدینی از کلاسهای آموزش خانواده بیشترین استقبال را کرده اند، که میزان سواد آنها در حد راهنمایی و دیپلم بوده است. هر چه میزان درآمد خانواده بالاتر بود، مادران کمتر در کلاسهای آموزشی شرکت می نمودند. بوربور (۱۳۷۵) در تحقیق خود در مورد تأثیر آموزش والدین بر تغییر رفتار آنان نسبت به فرزندان نشان داد که آموزش والدین بر تغییر رفتار آنان نسبت به فرزندان در دوره ابتدایی تأثیر داشته است. بررسی بختیاری (۱۳۷۵) بیانگر این بود که آموزش مادران برای برنامه ریزی بر رفتار آنان تأثیر داشته است. کلاتری (۱۳۷۶) در تحقیق خود نشان داد که آموزش مادران کودکان پیش دبستانی بر کاهش رفتارهای بیرونی فرزندان تأثیر داشته است.

۱- کلاتری، ۱۳۷۲، ص ۱۶.

۲- پترسون و همکاران، ۱۹۹۲، ص ۵۰.

۳- فریمن و همکاران، ۱۹۹۳، ص ۶۳-۵۶.

۴- فرانکل و همکاران، ۱۹۹۳، ص ۳۳۰-۳۲۲.

گروه	نمونه گیری تصادفی	پیش آزمون	متغیر مستقل	پس آزمون
پس آزمون	متغیر مستقل	پیش آزمون	نمونه گیری تصادفی	گروه
T ₂	X	T ₁	R	آزمایش
T ₄		T ₃	R	گواه

روش تحقیق

این تحقیق تجربی است و از دو گروه آزمایش و گواه با انجام پیش آزمون و پس آزمون استفاده می‌کند. طرح تحقیق به صورت فوق است:

روش نمونه گیری به صورت تصادفی خوشه‌ای بوده است. به این ترتیب که در سال تحصیلی ۷۵-۷۶ از نواحی پنجگانه اصفهان، ناحیه پنج از مدارس راهنمایی دخترانه ناحیه پنج، یکی از مدارس و از جمعیت ۶۵۰ نفری این مدرسه ۶۰ نفر از مادران دانش آموزان به صورت تصادفی انتخاب شدند و به حکم قرعه ۳۰ نفر در گروه آزمایش و ۳۰ نفر در گروه گواه قرار گرفتند.

ابزار تحقیق پرسشنامه سنجش رفتاری بود که ۶ مسأله رفتاری نوجوانان یعنی مخالفت‌ورزی، پرخاشگری، کمروبی، بی نظمی، گوشه‌گیری، ستیزه‌جویی را در هفت سطح برخورد و در پنج درجه بر اساس طیف لیکرت (خیلی کم، کم، تاحدودی، زیاد، خیلی زیاد) بررسی می‌کرد. این

پرسشنامه با استفاده از کتاب تشخیصی DSM IV تهیه شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از فرمول ضریب پایایی اسپیرمن - براون ۹۱ درصد برآورد گردید.

در این تحقیق گروه آزمایش در هشت جلسه آموزشی شرکت نمودند. جلسات آموزشی از منابع معتبر علمی و با تأیید متخصصان تدوین شد.

یافته‌های تحقیق

فرضیه تحقیق این بود که آموزش مادران بر توانایی آنان نسبت به حل مسائل رفتاری فرزندان نوجوان دختر تأثیر مثبت دارد. نتایج مربوط به این فرضیه در جدول شماره ۱ و ۲ ارائه شده است.

بر اساس جدول شماره ۱، ۲ مستقل به دست آمده در پس آزمون ۱۱/۵۶ و با اطمینان ۹۹ درصد تفاوت گروه آزمایش و گواه معنادار است و فرض تحقیق تأیید می‌شود و نشان می‌دهد که آموزش مادران بر تغییر رفتار آنان تأثیر داشته است.

جدول شماره ۱: مقایسه نتایج گروه آزمایش و گواه و پیش آزمون و پس آزمون

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	۱ مستقل
پیش	۳۰	۱۰۸/۵	۲۹/۵۵	۰/۲۹
آزمون	۳۰	۱۱۰/۷۳	۲۹/۲۹	
پس	۳۰	۱۸۶/۳۳	۱۹/۳۸	۱۱/۵۶
آزمون	۳۰	۱۱۰/۲۶	۳۰/۳۹	

$$p < 0/01 \quad df = 58$$

جدول شماره ۲: مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه آزمایش و گواه

گروه	آزمون	میانگین	انحراف معیار	t وابسته
گواه	پیش‌آزمون	۱۱۰/۲۶	۳۰/۳۲	۱/۱۱
	پس‌آزمون	۱۱۰/۸	۲۹/۲۹	
آزمایش	پیش‌آزمون	۱۱۰/۷۳	۲۹/۵۵	۱۱/۰۹
	پس‌آزمون	۱۸۶/۲۳	۱۹/۳۸	

$p < 0/01$ $df = 29$

بر اساس جدول شماره ۲، t وابسته گروه آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون برابر ۱۱/۰۹ و با اطمینان ۹۹ درصد تفاوت به دست آمده معنادار است و بیانگر تأثیر آموزشی مادران بر تغییر رفتار آنان است و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. جدول شماره ۳ مقایسه تفاضل میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون را در دو گروه آزمایش و گواه نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳: مقایسه تفاضل میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون در دو گروه آزمایش و گواه

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t مستقل
گواه	۳۰	۱/۷	۸/۴۳	
آزمایش	۳۰	۷۵/۵	۳۷/۳۰	۱۰/۵۷

$p < 0/01$ $df = 58$

جدول شماره ۴: مقایسه میانگین برخورد مادران با مشکلات رفتاری نوجوانان دختر به تفکیک

مخالفت‌ورزی	پرخاشگری	کمرویی	بی‌نظمی	گوشه‌گیری	ستیزه‌جویی
پیش‌آزمون	۱۴/۹	۱۵/۸	۱۹	۲۱	۲۱/۲
پس‌آزمون	۳۱/۷	۲۶/۶	۳۲/۲	۲۴/۸	۳۲/۷
میزان تغییر	۱۶/۹	۱۳/۸	۱۳/۲	۳/۸	۱۱/۵

در آموزش رفتاری والدین فرض بر این است که مشکلات فرزندان به‌طور عمده ناشی از روابط آنان با والدین است. از این رو آموزش رفتاری والدین پیش‌نیازی برای اصلاح رفتار فرزندان است.

بر اساس نتیجه به دست آمده در تفاضل میانگین‌ها، t به دست آمده بزرگتر از t جدول است و با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که تغییر مشاهده شده ناشی از تأثیر متغیر مستقل یعنی آموزش والدین بر متغیر وابسته یعنی تغییر رفتار آنان نسبت به نوجوانان دختر خود است. در جدول شماره ۴ میانگین برخورد مادران در مشکلات رفتاری فرزندان به تفکیک مقایسه شده است.

نتایج جدول ۴ میزان تغییر رفتار والدین را در پس‌آزمون نشان می‌دهد. میزان تغییر در مخالفت‌جویی و پرخاشگری بیشتر است و کمترین تغییر در برخورد با گوشه‌گیری فرزندان بوده است. پس از اتمام جلسات آموزشی از نوجوانان دختری که مادران آنها در گروه آزمایش بودند سؤال شد که با توجه به اینکه مادران شما در جلسات آموزشی، نحوه رفتار با نوجوان دختر را آموزش دیده‌اند به نظر شما آیا این آموزشها در رفتار آنها اثر داشته است؟ ۲۱ نفر سطح تغییر رفتار مادران خود را پس از آموزش، خوب؛ ۶ نفر، متوسط و ۳ نفر، کم ارزیابی کردند. یعنی ۷۰ درصد از نمونه، سطح تغییر رفتار مادرانشان را در سطح خوب ارزیابی نمودند. این نیز تأییدی بر تأثیر آموزش بر رفتار مادران است.

اگر قرار است آموزش والدین در کشور ما به نتیجه برسد باید اهداف، محتوا و روشهای آموزشی دقیقاً مشخص گردد و برای آن برنامه‌ریزی منظم و اصولی صورت گیرد تا نتیجه مطلوب حاصل گردد. توجه به آموزش والدین در دوره نوجوانی ممکن است مانع بروز بسیاری از اختلالات رفتاری در این دوره شود.

بحث و نتیجه‌گیری

تا انجام دهند و روش مقابله با مشکل رفتاری را تمرین کنند و مهارت لازم را فراگیرند. حضور یک مربی کاردان برای آموزش به والدین کمک می‌کند تا به تبادل نظر پردازند و روش مقابله با مشکلات را به خوبی فراگیرند. تأثیر با معنای متغیر مستقل یعنی آموزش والدین بر متغیر وابسته یعنی تغییر رفتار آنان در نتیجه همین آموزش منظم و با برنامه است. گزارش فرزندان خانواده که آموزش را مؤثر دانسته و تغییر رفتار مادران خود را مشاهده کرده‌اند، تأییدی بر تأثیر این آموزشهاست و مبین یادگیری مهارتهای مواجهه با مشکلات رفتاری به وسیله مادران است.

از مقایسه میانگین برخورد مادران با مشکلات رفتاری فرزندان نوجوان دختر (جدول شماره ۴) چنین بر می‌آید که میزان تغییر رفتار مادران در مشکلات مخالفت‌ورزی و پرخاشگری بیشتر از سایر مشکلات است. افزایش میزان تغییر در این افراد ممکن است به دلیل توجه بیشتر والدین به این مشکلات و علاقه‌مندی آنان به یادگیری روش

نتیجه این تحقیق با یافته‌های پترسون (۱۹۷۴) بر روی والدین فرزندان پرخاشگر و مطالعه هانفر (۱۹۶۸) در مورد تأثیر آموزش والدین بر کاهش مشکلات کرداری و تحقیق فریمن و همکاران (۱۹۹۳) مبنی بر تأثیر آموزش روشمند (سیستماتیک) والدین بر کاهش مشکلات رفتاری فرزندان همخوانی دارد.

با توجه به اینکه آموزش والدین یکی از مناسب‌ترین روشهای پیشگیری از اختلالات رفتاری فرزندان است، سرمایه‌گذاری در این زمینه مقرون به صرفه است و از بهایی که جامعه برای مقابله با مشکلات رفتاری نوجوانان می‌پردازد خواهد کاست.

یافته این تحقیق ضمن همخوانی با نتایج تحقیقات سوربور (۱۳۷۵)، بختیاری (۱۳۷۵) و کلاتری (۱۳۷۶) نشان می‌دهد که آموزش منظم و با برنامه مادران می‌تواند نتیجه‌بخش باشد. والدین در این جلسات به صورت مرتب حضور می‌یابند و نقش فعال دارند. تکالیفی به والدین داده می‌شود

برخورد با این مشکلات، یا به دلیل استفاده بیشتر از جلسات آموزشی برای برخورد با این مشکلات باشد. در مورد گوشه‌گیری که میزان تغییر ۳/۸ درصد و کمتر از سایر مشکلات بوده است می‌توان چنین تبیین کرد که کمتر بودن تغییر ممکن است در نتیجه مقاوم‌تر بودن این مشکل در برابر تغییر و یا کمبود وقت آموزشی و میزان آموزش باشد.

نتایج جدول شماره ۴ مشخص می‌کند که روش برخورد با رفتارهای مختلف یکسان نیست و بر این اساس در برخورد با مشکلات مختلف باید از روشهای متنوع‌تر استفاده کرد تا نتیجه بهتری حاصل شود.

مشاهدات محقق نشان داد که مادران از جلسات آموزشی به خوبی استقبال و با علاقه‌مندی در آن شرکت می‌کنند. از این جلسات چنین بر می‌آید که اگر آموزشها منظم و مؤثر باشد افراد را به سمت خود جلب می‌نماید.

پیشنهادات

از نتایج این تحقیق می‌توان پیشنهادات زیر را ارائه نمود:

۱- آموزش والدین به صورت منظم و با برنامه اجرا شود تا نتیجه بهتری از آن حاصل گردد.

۲- محور آموزش والدین برای هر دوره مشخص باشد تا اطلاعات و مهارت لازم را به والدین در یک زمینه خاص ارائه دهد.

۳- والدین به مشارکت فعال در جلسات آموزش ترغیب شوند.

۴- تکلیف برای منزل به منظور به اجرا در آوردن مطالب یادگرفته شده داده شود تا والدین در عمل مطلب فراگرفته شده را به اجرا در آورند.

۵- ارزیابی رفتاری از میزان آموزش به عمل آید تا به صورت عینی بتوان میزان پیشرفت و یادگیری را مشخص نمود.

منابع و مآخذ

بختیاری، مهتاب. بررسی تأثیر آموزش مادران بر برنامه‌ریزی خانواده‌های تک والدی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، ۱۳۷۵، اصفهان.

بوربور، جواد. تأثیر آموزش والدین و نحوه رفتار آنان نسبت به فرزندان در منطقه هوایی شهید بابایی اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، ۱۳۷۵، اصفهان.

بیگلو، بهروز. بررسی میزان موفقیت و تأثیر کلاسهای آموزش خانواده در افزایش اطلاعات و آگاهیهای شرکت‌کنندگان در کلاس، ۱۳۷۴، تهران، انجمن اولیاء و مربیان.

کلانتری، مهرداد. شناخت و درمان مشکلات رفتاری کودکان، انتشارات کنکاش، ۱۳۷۲، اصفهان.

کلانتری، مهرداد. بررسی میزان تأثیر آموزش رفتاری والدین در کاهش مشکلات رفتار بیرونی کودکان پیش دبستانی، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، ج ۸، شماره‌های ۲ و ۱، ۱۳۷۱.

Frankel, F. & J. Simons. (1993). *Why and when some parents drop out.* journal of clinical child psychology. Dec, Vol. 21 (4).

Friman, P. & Soper, Stephan et al. (1993). *Do children from community based parent training programs have clinically signically significant behavior problems?* Journal of Community Psychology Jan. Vol. 21 (1).

Patterson, Gerald & Dishion, Thamas. (1992) *Age effects in parent training outcome,* Journal of behavior Therapy.

Patterson, G. (1994) *Crime and the family.* London. United Kingdom.

* * *